

Fazakas Sándor. Fotó: Füle Tamás | parokia.hu

Fazakas Sándor

A TEKINTÉLY ÉS A REPREZENTÁCIÓ VÁLSÁGA – KI KIT KÉPVISEL ÉS MILYEN HATALOMMAL AZ EGYHÁZBAN?

1. Bevezetés – a kérdés aktualitása

Olykor „a szolgálatra alkalmatlanokat választottak, ami az Egyháztanács tekintélyét aláásta” – állapítja meg a Kétszázak Tanácsa által kibocsátott 1560. február 9-én kelt rendelet a *genfi gyülekezeti rendtartás* jobbítása érdekében,¹ utalva annak a gyakorlatnak a negatív következményére, hogy a genfi gyülekezet presbitériumát nem maga választhatta.² A 12 fős testületből a Kistanács kettőt, a Hatvanak Tanácsa 4-et, a Kétszázak Tanácsa 6 tagot jelölt az egyháztanácsba. Adott esetben a delegáltak között szindikus (városvezető) is volt, aki politikai tekintélyét kívánta érvényesíteni az egyházi grémiumban, újabb irritációkat okozva ezzel. Nyilván ami az egyháztanács, azaz a vének szerepére vonatkozott, érvényes volt a többi tisztségre nézve is. A pásztorok fegyelmezése kapcsán azt

1 PÉTER Miklós: *Genfi Gyülekezeti Rendtartás (Fordítás és magyarázat)*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2012, 51.; Vö. GÁLFY Zoltán: Kálvin Ordonnances-i és a theokrácia, *Theológiai Szemle*, 36. évfolyam, 1994/5, 274–279, 274–275.

2 CALVIN, Jean: *Gestalt und Ordnung der Kirche*, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, *Calvin-Studienausgabe* 2, 2010, 227–279.; Vö. PLASGER, Georg: Das dynamische Verständnis reformierter Kirchenordnung, in WISCHMEYER, Johannes (hrsg.): *Zwischen Ekklesiologie und Administration: Modelle territorialer Kirchenleitung und Religionsverwaltung im Jahrhundert der europäischen Reformationen*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, *Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte* 100, 2013, 83–93.; BECKER, Judith: Die Rolle der Obrigkeit in reformierten Kirchenordnungen in der Frühen Neuzeit, in DE WALL, Heinrich (hrsg.): *Reformierte Staatslehre in der Frühen Neuzeit*, Berlin, Duncker & Humblot, *Historische Forschungen* 102, 2014, 268–296.

olvassuk, hogy szükség van a fegyelmi rendre, hogy „a lelkészek tekintélye” fenntartásra kerüljön, és esetleges rossz híruk miatt „Isten igéje ne káromoltassék” (§. 23).³ Kálvin ugyanakkor minduntalan figyelmeztet egy nagyon fontos megkülönböztetésre: nevezetesen arra, hogy az egyházi tisztség ugyan Isten rendelésén alapul, de azt emberek töltik be, és különbség van Isten rendelése és az emberi megvalósulás között.⁴ Ennek következtében Kálvin reálisan látja az egyházi élet szervezésének nemcsak kívánalmait, lehetőségeit, de buktatóit és kudarcait is. Ezért teszi hozzá: „Az egyházat háborgató nyilvános botrányokat orvosolni kell [...] azért, hogy Isten igéjének igaz szabályához még inkább alkalmazkodjunk, és amennyire lehetséges, aszerint járjunk el” (171.§).⁵ Kálvin teológiai felismeréseire és egyházszervezői tevékenységére utalva viszont tudatosítanunk kell: Genf és ezzel együtt a genfi gyülekezet a reformátor idején súlyos válságok sorozatát élte át⁶ – de különbség van Genf egykori helyzete és a mai helyzetünk között. Rövidzárlatos próbálkozás lenne párhuzamokat felállítani az akkor és a ma, a 16. századi genfi gyülekezet és a 21. századi magyar reformátusság között. Ez ellen maga Kálvin is tiltakozna. Ugyanígy tartózkodnunk kell az analógiák túlerőltetésétől és magyarázati elvként való használatától mai helyzetünk és kihívásaink értékelésére nézve, valamint egyháztörténetünk más, például 20. századi történéseinek felelevenítése kapcsán. Viszont beazonosítható az a szubsztanciális probléma és tanulság, ami különböző kontextusokban, történelmi időket átívelve, vissza-visszatérő módon ilyen és hasonló krízisek kiváltó oka lehet. A szubsztanciális tanulság pedig a következő: *az egyház lényegétől idegen szempontok* szerint került sor a tisztségviselők megválasztására és a testületek felállításra.⁷ Ez pedig megkérdőjelezte, és ma is megkérdőjelezi a tisztség autoritását és létjogosultságát...

De hogyan lesz az egyház válságának kiváltó oka a rosszul értelmezett vagy kétes értékű autoritás? Milyen szempontok szerint határozható meg újból egy-egy tisztség

3 PÉTER: i. m., 20.; CALVIN: i. m., 246–247.

4 KÁLVIN János: *Institutio. A keresztyén vallás rendszere*, 2. kötet, ford. BUZOGÁNY Dezső, Budapest, Kálvin Kiadó, 2014, 151. „Pásztorokat és doktorokat állított, hogy szájuk által tanítson; tekintéllyel ruházta fel őket”, a hit táplálása érdekében, azok számára, akik „a test börtönébe vagyunk zárva” (IV.1.). A továbbiakban pedig hosszan taglalja Kálvin az emberi megvalósulás buktatóit, illetve a szolgákat elhívó közösség felelősségét, éppen erre az emberi esendőségre nézve: „csak azokat szabad megválasztani, akiknek a tanítása egészséges, életük szent, és nincs olyan szembeütköző hibájuk, amely vagy a saját tekintélyüket rombolná le, vagy a szolgálat tisztségét hozná gyalázatba. A diakónusok és vénék esetében is pontosan ugyanez a szabály.” (IV.3.12.). Ld. KÁLVIN: i. m., 191.

5 PÉTER: i. m., 53.

6 Ld. ehhez részletesebben FAZAKAS Sándor: Kálvin szociáletikája, in Uő. (szerk.): *Kálvin időszertűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2009, 104–139.; Vö. BIÉLER, André: *Calvin's Economic and Social Thought*, Geneva, World Council of Churches Publisher, 2006.; SELDERHUIS, Herman J. (hrsg.): *Calvin Handbuch*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2008, 30–37, 44–57.

7 Ezért is érthető, hogy Kálvin az egyházi rendtartás alapjává a szolgálatokat teszi meg, és nem a testületeket. „Az egyház nem institutionális rendszerében él, hanem a szolgálatok igényében. A testületek ránehezhetnek az egyházra, sőt akadályozhatják, meg is fojthatják az életet, de a szolgálatok mindig új életet teremthetnek” – állapítja meg ennek kapcsán Gálfy Zoltán (i. m., 276.); Vö. FAZAKAS Sándor: *A reformatio vitae jegyében. Tanulmányok a reformátori teológiatörténet, egyháztan és politikai etika tárgykörében*, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó, 2020, 49–54.

tekintélye oly módon, hogy az méltó is legyen az egyház képviselőjére, a reprezentációra – legyen szó lelkészről, presbiterről, fokozatos egyházi testületek élén álló lelkészi és presbiteri képviselőkről?

2. Tekintély – értelemzésre váró fogalom vagy érzékeny kérdés?

Az autoritás kérdése végtelenül érzékeny kérdés. A tekintély az által él, hogy elismerésre kerül – soha nem kényszeríthető ki. De százszor könnyebb összetörni, mint újra felépíteni azt.⁸ Vannak elemzők, mint például a protestáns teológiát is kiválóan értő *Hannah Arendt* filozófus, aki múlt időben beszél az autoritás fogalmáról, és azt állítja, hogy a modern világból eltűnt a tekintély, korunk „modern világának kialakítását a tekintély állandó, egyre szélesedő és mélyülő válsága kísérte”.⁹ Egy ilyen tekintélyválság viszont előbb-utóbb elkerülhetetlen hozza magával a közélet radikalizálódását, mely végül autoriter vagy totális politikai hatalom megragadásának igényében ölt testet. Ezzel kapcsolatosan rendelkezünk kellő történelmi tapasztalatokkal!

Arendt szerint az autoritás számol az engedelmességgel – de ez nem kényszeríthető ki hatalommal vagy különböző kényszerítő eszközökkel. A hatalom összetöri a tekintélyt. De az okos, bőbeszédű érvekkel vagy ígérekkel való meggyőzés sem egyeztethető össze a tekintéllyel, mert az egyenlőség hamis képzetéből és az egalitarizmus illúziójából indul ki – holott nem vitatható, hogy a társadalmi együttélés terén egy jó értelemben vett hierarchiára, vezetőkre és vezetettek strukturált viszonyára szükség van. De milyen felételek mellett?

Különbséget kell tennünk tekintély és hatalom között! A kettő közötti különbség érzékeltetésére álljon itt egy tanulságos példa az antik Róma (Kr. e. 6–5. sz.) kormányzásának történetéből:

„A szenátorok mint volt magisztrátusok aktív pályafutásuk után kerültek át a szenátusba. De csak tanácsadói funkciót töltöttek be, nem volt hatalmuk arra, hogy ajánlásukat érvényre juttassák. A hatalomnak ez a hiánya, párosulva az ismertséggel [...], alkotta tekintélyük meghatározó elemét. Származásuknál fogva jól képzettek, koruknál fogva tapasztaltak voltak, és rendelkeztek a közösség integritásának érzékével, az egész ismeretével – mindez még nem állt a hatalmi kérdésekbe bonyolódott aktív előjárók rendelkezésére [...]. A magisztrátusok tehát kötelesek voltak kikérni a szenátorok tanácsát, mielőtt döntést hoztak, de szabadon követhették vagy elutasíthatták azt.”¹⁰

8 Vö. BEINTKER, Michael: Gefährdungen von Autorität durch Autorität oder: Autorität ekklesiologisch, in FAZAKAS Sándor – PLASGER, Georg (hrsg.): *Autorität und autoritäre Strukturen. Reflexionen aus reformiert-theologischer Perspektive*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, *FRTb* 16, 2024, 75–87, 77–89.

9 ARENDT, Hannah: Mi a tekintély?, in Uő.: *Múlt és a jövő között. Nyolc gyakorlat a politikai gondolkodás terén*, ford. MÓDOS Magdolna, Budapest, Osiris Kiadó – Readers International, 1995, 100–150, 100.

10 SCHILBERG, ARNO – WEIDMANN, Bernd (hrsg.): *Macht und Autorität. Ihre Ambivalenz in Kirche und Gesellschaft*, Leipzig, Evangelische Verlagsanstalt, 2020, 14.

Nyilván, nem arról van szó, hogy barátkozzunk meg az antik Róma arisztokratisz rendjének autoritásképzetével, de egy ponton érdemes továbbgondolni a kérdést, méghozzá az élettapasztalat és *képzettség* tekintetében.

A múlt század 50-es, 60-as éveitől kezdve a tudományos elemzések és megfigyelések egész sora arra a következtetésre jutott – elsősorban Robert K. Merton, Herbert Goldammer, Talcott Parsons munkásságának köszönhetően –, hogy a tekintély lényege a szakmaiságban, azaz a professzionalitásban rejlik.¹¹ Ugyanakkor le is határolják a fogalmat: a tekintélynek a befolyásoláshoz, a ráhatáshoz van köze egy szociális rendszeren belül – csakúgy, mint a hatalomnak vagy a manipulációnak. Mindkettő kívülről érinti az embert: de míg a hatalomgyakorlás erővel kívánja elérni az engedelmességet, a manipuláció a félrevezetéssel. A tekintély mindezzel szemben a szakértelmen, a tudáson és a kompetencián alapul – ezért funkcionális. Aki tekintéllyel bír, környezetére, illetve a befolyásolandó személyre gyakorolt hatását szakszerű indoklással, racionális érveléssel, valamint a feladatok és a felelősség átruházásával éri el. Meggyőző tud lenni szakmai múltja és élettapasztalata, képzettsége és kompetenciái, tudása, profizmus, empatikus készsége, személyének erkölcsi integritása és hitelessége alapján. Az érintett személy, akit tekintéllyel sikerült meggyőzni, belső motiváció, belátás, megértés és elköteleződés alapján jut el a tekintéllyel bíró személyiséggel, például a vezetővel való egyetértésre, nézetazonosságra, feladatok és felelősségi körök felvállalására. Más egy ilyen funkcionális tekintély, mint a státusztekintély. Státusztekintélyről akkor beszélünk, amikor vagy születés révén jut a tekintély képviselője egy bizonyos kiváltságos helyzetbe (pl. dinasztikus öröklés esetén), vagy „megszerzett pozíció” által. Ez utóbbi esetét látjuk olyan tisztségek kapcsán, ahol választás, jogszerű közösségi döntések vagy éppen jogszerűnek látszó, de formális eljárásrendnek köszönhetően, személyes ambíciók és érdekérvényesítés következtében, anyagi vagy politikai elvárások és biztosítékok ígéretében és reményében kerül valaki bizonyos pozícióba. A megszerzett státusztekintély nem feltétlenül zárja ki a profizmust és mindazt, ami a felkészültségről, szakmaiságról, tapasztalatról szól. Mindez megszerezhető – de, ha erre nem kerül sor, vagy elmarad, ha a személyiség nem képes megfelelni a tisztséggel járó követelményeknek, nem lehet csodálkozni az autoritás bekövetkező válságán, a tekintély elerodálódásán. És végső soron ez árt magának a státusznak, a tisztség megítélésének – és annak a szervezetnek, intézménynek, jelen esetünkben egyháznak, amelyet az adott tisztség reprezentál, azaz befele és kifele képvisel, megjelenít. Vallástörténeti, jogfilozófiai, szociológiai értelemben¹² és, mint látni fogjuk, teológiai értelemben¹³ ez a reprezentáció jóval többet jelent

11 Részletesen erről ld. FAZAKAS Sándor: Sehnsucht nach Autorität und die soziale Wirklichkeit der Kirche, in FAZAKAS – PLASGER: i. m., 21–36, 23–24.

12 Vö. LEPSIUS, Oliver: Repräsentation, in HEUN, Werner – HONECKER, Martin et al. (hrsg.): *Evangelisches Staatslexikon*, Stuttgart, Kohlhammer, 2006, 2036–2041.; MENKE, Karl-Heinz: Repräsentation, in HALLERMANN, Heribert et al. (hrsg.): *Lexikon für Kirchen- und Religionsrecht Online*, Paderborn – Utrecht, Brill – Schöningh, 2020. https://doi.org/10.30965/9783506786395_0437.

13 Vö. FAHLBUSCH, Erwin: Repräsentation, in Uő. (hrsg.): *Evangelisches Kirchenlexikon*, Band 3, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1992, 1631–1633.; Feltűnő, hogy teológiai értelmezés tekintetében a szakszótárak és reflexiók általában a „helyettség”, a „tisztség” vagy az „úrvacsora”

annál, hogy a tisztség viselője az adott szervezet nevében nyilatkozik, aláír, ellenjegyez, eljár, vagy illetékesség alapján hivatalos eseményeken megjelenik...

A rendszerszemléletű etika és a szisztematika teológia arra a felismerésre jutott – éppen az egyház történelmi-politikai bűnökben való érintettsége és visszafordíthatatlan társadalmi folyamatokban való részvételének elemzése kapcsán –, hogy egy-egy szociális rendszer (értsd: közösség, társadalmi szervezet) élén a vezető személyek, hivataluk és hivatásuk okán, különös felelősséggel tartoznak az egész rendszer működéséért, jó rendjéért, az igazságosság szervezeten belüli érvényesítéséért. Megtörténhet, hogy a vezetők ezt a felelősségüket nem tudatosítják, a veszélyekkel nem számolnak, döntéseik vagy mulasztásaik következményeit nem gondolják át, vagy a tisztséget hatalomként élik meg, maguknak minden áron tekintélyt akarnak kicsikarni, netalán kényszerítő eszközöket vesznek ehhez igénybe. Ha egy ilyen vezető személy kudarcot vall a tisztség gyakorlásában, visszaél hivatalával, vagy egyszerűen felelőtlenül jár el, cselekedetei vagy mulasztásai nyomán olyan következmények alakulnak ki, amelyek az egész szociális rendszert érintik – és itt a tájékozatlanság, az alkalmatlanság, egyéb szakmai hiányosságok vagy a körülmények nem ismerete nem jelenthet mentséget. Az ilyen következményeket „pozícióspecifikus” döntéseknek, adott esetben „pozícióspecifikus vétkeknek”¹⁴ nevezzük. A pozícióban levő tisztségviselő és a közösség további szereplői, valamint a rendszer döntéshozó mechanizmusai közötti interakció következtében a kiváltott hatások, reakciók és kölcsönhatások nyomán olyan dinamikák és kényszerhelyzetek jönnek létre, amelyek az egész szervezet hitelességét megkérdőjelezhetik, és későbbi generációk cselekvési lehetőségeit is negatív módon befolyásolják.¹⁵

3. Autoritás a reformátori tisztségértelmezés tükrében

De mit mond minderről a reformátori teológia? A reformátori tisztségértelmezés értelmében a teológus-lelkésszel, illetve igehirdető lelkipásztorral szemben az elvárás

címszavakhoz utalják a reprezentáció fogalmát, nem véletlenül: az isteni hatalom manifesztációja, illetve reprezentációja a szakrális-kultikus cselekményekben, illetve a vallási szervezet hierarchiájában érhető tetten. Ld. JÜNGEL, Eberhard: Das Geheimnis der Stellvertretung. Ein dogmatisches Gespräch mit Heinrich Vogel, in Uő.: *Wertlose Wahrheit. Zur Identität und Relevanz des christlichen Glaubens. Theologische Erörterungen III.*, München, Chr. Kaiser, *Beiträge zur evangelischen Theologie* 107, 1990, 243–260.; STRÖM, Åke V. – DELLING, Gerhard – KRETSCHMAR, Georg – ISERLOH, Erwin – STAEDTKE, Joachim – PETERS, Albrecht – KÜHN, Ulrich – WINGREN, Gustaf: *Abendmahl*, in *Theologische Realenzyklopädie Online*, Berlin – New York, De Gruyter, 2010. https://doi.org/10.1515/tre.01_043_1

14 HERMS, Eilert: Schuld in der Geschichte. Zum „Historikerstreit”, in Uő.: *Gesellschaft gestalten*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1991, 1–24, 15–16.; FAZAKAS Sándor: Az egyház nevében? A reprezentáció történelmi változásai és jelenkori kérdései, in Uő. – FERENCZ Árpád (szerk.): *„Krisztusért járva követségben...” Teológia – igehirdetés – egyházkormányzás. Tanulmánykötet a 60 éves Bölcskei Gusztáv születésnapjára*, Debrecen, DRHE, *ATD* 3, 2012, 445–472, 460–463.

15 A bűn, vétkek, felelősség társadalmi, politikai, egyházi összefüggésekben, illetve szociális interakció-tartományokban való megnyilvánulásairól részletesen lásd: FAZAKAS Sándor: *Vétkeztünk... Egyház a történelmi és társadalmi bűnösszefüggések rendszerében*, Budapest, L'Harmattan, 2017, 57–145.

a magas szintű szakmai képzettség. Ennek alapján a prédikátor képes kell legyen arra, hogy a kijelentés és a világ, a Szentírás üzenete és az igét hallgatók életkérdései között úgynevezett hermeneutikai hidat építsen fel – mégpedig azokkal és azok között, akik ugyanúgy részesültek az egy keresztség sákramentumában, mint ő, ugyanúgy érinti őket az evangélium üzenete, mint őt, és ő is ugyanúgy átél különböző élethelyzeteket, egzisztenciális megpróbáltatásokat, mint az igehallgatók. De a nemlelkészi képviselőktől is elvárja a reformátori tisztségértelmezés a szolgálatba állítás hármass feltételét, csakúgy, mint az egyház teológus képesítésű tanítói és pásztorai esetén:

- (1) a belső elhívást és ennek bizonyítékait a keresztyén életvitel és erkölcsiség megéltése terén,
- (2) a hit- és egyházismereteken alapuló, szolgálathoz szükséges személyes és szakmai kompetenciák elsajátítását és ezekről való számadást, valamint
- (3) a nyilvános felhatalmazást (külső elhívást), amely a szolgálatba való beiktatás által történik.

Egyszóval ők is – a további nemlelkészi tisztségviselők is – részesednek a tisztség tekintélyében,¹⁶ illetve meg kell felleniük e tekintély státuskövetelményeinek...

Mindez kíváncsan hangzik! Egyházi életünk realitásait tekintve talán nem is reális elvárás! Mégis, ragaszkodnunk kell ahhoz a bibliai és teológiai felismeréshez, hogy a tisztségviselő tekintélye az egyházban: *auctoritas derivata* – azaz Isten kijelentéséből levezetett tekintély! Ezt minden keresztyén felekezet vallja – még a római katolikus egyházban is a legfőbb vallási vezető Krisztus helytartója (*vicarius Christi*). Református értelmzés szerint Krisztust, illetve az általa egybehívott szentek közösségét, a *communio sanctorum*ot illeti meg a legfőbb tekintély – egyetlen földi egyházi tisztség sem homályosíthatja el azt. A református egyházban Krisztus az egyház „egyetlen tanítója”. Vitathatatlan és feltétlen tekintélye egyedül a Szentírásnak van. Nevetségessé válik egy olyan egyház környezete számára, ahol „emberi jóindulat” – mondja Kálvin, és tegyük hozzá, személyes vagy más érdek – „kölcsonöz tekintélyt”¹⁷ a Szentírásnak.

Őszintén fel kell tennünk a kérdést: hol és miért tolódott el a hangsúly egyházunk életében és gyakorlatában? Hogyan és miért alakulhatott ki egy olyan gyakorlat, amelynek értelmében a tekintély alapját az egyházban nem az „evangéliumi üzenet és az azt hirdető személy közötti kapcsolat”¹⁸ határozza meg, hanem a tisztségviselő társadalmi és egyházi jogi státusza? Mi kellett, és mi kell, hogy történjen ahhoz, hogy egy-egy tisztség

16 Vö. „És mivelhogy a vének, akik az egyház tanácsigazgatására és felügyeletére hivatottak, az ige hirdetőivel azonos terhet hordoznak, hasonlóképpen elhatároztuk, hogy [...] meglegyen a tekintélyük.” (§.12.). PÉTER: i. m., 17.

17 KÁLVIN: *Institutio*, 1. köt., 58 (1.7.1.); Vö. KÁLVIN: *Institutio*, 2. köt., 267 (4.9.1.).

18 FAZAKAS: *Sehnsucht nach Autorität*, 25.; Vö. KÓKAI-NAGY VIKTOR: *Gemeindeautorität bei Paulus*, in FAZAKAS – PLASGER (hrsg.): i. m., 61–74, 69–73.; LINDEMANN, Andreas: *Autoritätsansprüche und Machtentscheidungen im Neuen Testament*, in SCHILBERG, ARNO – WEIDMANN, BERND (hrsg.): *Macht und Autorität. Ihre Ambivalenz in Kirche und Gesellschaft*, Leipzig, Evangelische Verlagsanstalt, 2020, 127–168, 141.

presztízst az egyházban már nem a szakmaiság – azaz a kijelentés megértése, a bibliai szövegek értelmezése, a reformátori hitvallások és a tisztségértelmezés ismerete, a társadalom vallási állapotának átlátása, egyszóval a teológiai kompetenciák megléte –, hanem a pozíció történelmileg kialakult jellege adja meg? És miért adja meg a (státusz)tekintély alapját, ami az egyház és a társadalom felől a tisztségre kíváncsianként rávetül vagy projektálásra kerül: a néplélek sajátossága, érzület, közhangulat és kollektív identitás elemeinek projekciója, vagy az egyház társadalmi-jogi-anyagi biztonságérzete iránti vágy, annak kivetítése a lelkészre és a presbitériumokra, de még inkább a püspökre, esperesekre és főgondnokokra? És hogyan lehetne ráeszmélni a helyes tekintély- és tisztségértelmezés gyökereire?

Látható, e téren további kutatásra és őszinte párbeszédre van szükség. A továbblépéshez viszont két szempontot mindenképp tisztázni kell: először azt a kérdést, hogy (1) hogyan viszonyul az egyházi tisztségviselő, vagyis az elhívott szolga tekintélye Krisztus tekintélyéhez, másodszor pedig (2) annak belátását, hogy a tekintély egyházon belüli megélése nem feltétlenül a bibliai tradíció alapján alakult...

1. Az első kapcsán látni kell Jézus tekintélyének lényegét. Olyan bibliai példák esetében, mint a házassági válás megítélésének kérdése (Mk 10,10–12), a kulcsok hatalmának kérdése (Mt 16,13–20), majd a hegyi beszéd antitézisei jelzik, hogy Jézus az isteni parancsolatokhoz nem egyszerűen kommentárt fűz. Az „én pedig azt mondom nektek...” bevezetéssel Jézus az egyes parancsolatok végleges értelmét állapítja meg, valami radikálisan újat követel meg követőitől, ugyanakkor nyilvánvalóvá teszi, hogy nem úgy szól, mint az írástudók, hanem mint akinek hatalma van. Teheti ezt azért, mert ő Izrael Messiása, a Szentháromság Isten második személye. A húsvét utáni gyülekezet pedig felhatalmazva érzi magát, hogy a törvény értelmezését és a hívők életének felügyeletét Jézus e tekintélyére vezesse vissza. A tekintély letéteményese most már a hívők közössége – de nincs konkrét utalás arra, hogy a közösségen belül ezt hogyan gyakorolják vagy adják tovább. A biztosíték a visszaélésekkel szemben leginkább az, hogy újra és újra tudatosítani kell: a szolgálat legitimitását és hitelességét nem a formális, hanem tartalmi megfelelésben kell keresni. E „tartalom” lényege pedig az, hogy nem a megbízatásnak, hanem *a megbízónak van tekintélye!* A megbízott csupán képviseli, azaz reprezentálja a megbízót, Krisztust. Ahogy a Lk 10,16-ban olvassuk: „aki titeket hallgat, engem hallgat...”, vagy Melanchthonnál és a reformátoroknál: az igehirdető, illetve a tisztségviselő Krisztus helyettese (*repraesentant Christi personam*). Ha ezt a szolgálatot a megbízatásnak és az egyház rendjének megfelelően végzi, Krisztus helyett cselekszik.¹⁹

19 MELANCHTHON, Philip: Apologia Confessionis/Apologia der Konfession, in *Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche (BLSK)*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1963⁵, 141–404, 240–241 (7,28).

2. Be kell látni azt – amire csak röviden utalhatunk itt –, hogy a tekintély fogalmának differenciálódása a középkor óta nem feltétlenül a bibliai hagyomány fényében történt. Az újszövetségi *exousia* kifejezés, amelyet később a latin *auctoritas* igyekezett visszaadni, Isten hatalmát, a Lélek teremtő erejét jelölte, amely Jézus szavaiban és tetteiben, később pedig az apostolok cselekedeteiben nyilvánult meg, és amely az Isten igéjére hallgató egyház számára a „hatalmasságoktól felszabadított élet oázisait” (H. Gollwitzer)²⁰ teremtette meg. Itt még nem volt politikai színezete a tekintélynek. De a középkori egyház küzdelmeiben és vitáiban, majd azt követően – *Dietrich Ritschl* szerint nem utolsósorban Augustinusnak köszönhetően²¹ – a Szentírás tekintélyét egyre inkább az egyház tekintélye, értsd a földi egyházi-velvási intézményrendszer tekintélye váltotta fel. A küzdelemben a hatalmi harc a középkor teológiáját és politikáját is meghatározta, a tekintély kérdésének ily módon terhelt kétértelműségét a reformátori egyházak sem tudták feloldani. A reformátori egyházak ugyan másképp értelmezték magukat, mint a középkori egyház – azaz már nem az Isten és ember közötti üdvközvetítésen volt a hangsúly, és ennek megfelelően a tisztség tekintélye már nem volt köthető egy sakramentális-ontológiai tisztségértelmezéshez. Az új tisztségnek, azaz a prédikátor tisztségének a tekintélyét az „eredet”,²² azaz az eredeti tekintélynek való megfelelés, az evangélium hirdetése és a Szentírás tanítása adta meg – vagy kellett volna megadnia, de történelmi és társadalmi hatásokra a fókusz a reformáció egyházaiban is egyre inkább a személyes alkalmasság, a kommunikációs képességek és más strukturális és szubjektív tényezők felé tolódott el.

4. A tekintély és a tekintély reprezentációjának krízise

Az előbb elmondottak alapján nyilvánvaló: az egyház képviselte, a reprezentáció és a reprezentáló autoritása nem egyszerűen jogi, egyházjogi kérdés. Ennél sokkal több: markáns teológiai meghatározottsággal bír. Ha pedig fenntartjuk a teológiai igényt, hogy mind a tekintély, mind pedig a képviselő tartalma az igének és a megbízónak való megfelelésben, az apostoli tudomány továbbadásában²³ áll, és ennek teljes letéteményese az egyház, megfogalmazhatjuk a tekintély és reprezentáció krízisének ismérveit is.²⁴ Ez a krízis ott áll be,

20 Idézi LOCHMAN, Jan Milič: *A szabadság útjelzői. Etikai vázlatok a tízparancsolathoz*, ford. HUSZTI Kálmán, Budapest, Kálvin Kiadó, 1993, 125.; Vö. GOLLWITZER, Helmut: Zum Problem der Gewalt in der christlichen Ethik, in Uő.: *Forderungen der Umkehr. Beiträge zur Theologie der Gesellschaft*, München, Kaiser, 1976, 126–146, 129.

21 RITSCHL, Dietrich: Autorität, in FAHLBUSCH, Erwin et al. (hrsg.): *Evangelisches Kirchenlexikon. Internationale theologische Enzyklopädie*, Band 1, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1986, 346–348, 347.

22 Vö. ARENDT: i. m., 102–105.

23 Ld. Barth szerint „apostoliság” – „apostolische Bewegung”. Ld. BARTH, Karl: *Die Kirchliche Dogmatik*, Band IV/1, Zürich, Theologischer Verlag, 1953, 798.

24 Bövebben ld. FAZAKAS: Az egyház nevében?, 464–469.

- » ahol maga a *tiszttségviselő kíván a tiszttségnek* saját képességei és elképzelései alapján *tekintélyt kölcsönözni*, vagy ezt várják el tőle,
- » ahol a státusztekintély mögül *hiányzik a szakmai tapasztalat és kompetencia*, és/vagy az egyház *hitvallási-teológiai örökségének átfogó ismerete* és ezen alapuló teológiai pozícionáltság (amelynek birtokában képes lenne a hivatal viselője egyháza teológiai álláspontját képviselni),
- » ahol a hivatalt, illetve a tiszttséget *hatalomként értelmezik*, vagy új, belső hatalmi viszonyokat kívánnak általuk létrehozni,
- » és ahol *testületi vezetés csupán a látszat szintjén működik*, és a belső jogrendet pedig személyi érdekek függvényében bármikor módosítani lehet,
- » ahol vezetői döntések és mulasztások *következményeivel nem számolnak*, ugyanakkor a döntéshozók minden *számadás alól* kivonják magukat,
- » ahol a tiszttség aktuális *társadalmi-politikai érdekek* vagy a korszellem szócsövévé válik,
- » ahol a vétkes mulasztás vagy rossz döntés *nem megbánásra*, hanem utólagosan (ön)igazolásra, áthárításra vagy látszatlegitimálásra kerül,
- » ahol a tiszttség gyakorlása és a hatalommal való élés módja irritációkat vált ki, megterheli az egyház tagjainak *lelkiismeretét*, *korlátozza az Evangélium hirdetésének szabadságát*, és az egyház jó hírét negatívan érintő botrányokat okoz (vö. Kálvin intelmeivel).

Minden tézis további kifejtést érdemelne, az általuk jelzett problémák kialakulásának történeti elemzését és teológiai értékelését is beleértve. Ez szétfeszítené jelen tanulmány kereteit. De reprezentatív módon álljon itt a szintetizáló megállapítás, amely a már jelzett történelmi fejlődésnek gyökereit és torzító hatását érzékelteti az egyház autoritására és az egyházi tisztsegek tekintélyére nézve.

Az európai protestantizmusra általánosan jellemző volt – kialakulásának sajátosságai és társadalmi-politikai beágyazottsága révén –, és ez alól a magyar reformátusság sem kivétel, hogy érvényesíteni kívánta a felismerést: a hit megélésének és a hittartalmak közvetítésének módja következményekkel jár az egész életre nézve. Ez azt a nem titkolt igényt is jelentette, hogy a hitgyakorlatnak és az adott vallási intézménynek, illetve felekezetnek legyen hatalma az egyén és közösség életének alakítása felett. Konkrétan pedig nem csupán arról a törekvéstről volt szó ez esetben, hogy ezt az alkotó-életformáló feladatot intézményes egyházi rendelkezésekkel tegyék lehetővé, irányítsák vagy éppen ellenőrizzék, hanem hogy ebből a folyamatból a kor politikai szereplői is vegyék ki a részüket. Ez meghatározta a politika szerepéről, az állam feladatáról és az érdekérvényesítés formájáról való gondolkodást is.²⁵ De nemcsak történelmileg, hanem jelenleg is jellemzi egyházainkat a törekvés, ami az elmúlt évszázadok során más európai pro-

25 Vö. Selderhuis, Herman J.: Konfessionelle Kulturen und Normative Konkurrenzen. Divergenzen, Karikaturen und Realitäten, in Fitschen, Klaus et al. (hrsg.): Kulturelle Wirkungen der Reformation / Cultural Impact of the Reformation. Kongressdokumentation Lutherstadt Wittenberg August 2017, Band 2, Leipzig, Evangelische Verlagsanstalt, LStRLO 37, 2018, 19–31, 20–23.

testáns egyházakra is jellemző volt: nemzeti orientáció, erős állam, egyfajta társadalmi homogenitás eszméje iránti igény és a liberális demokráciától való idegenkedés. Olyan örökség ez, amelyet tárgyilagosan és kritikusan kell szemlélni, mert ezek az igények gyakran vezettek a múltban és vezethetnek ma is olyan csapdahelyzetekhez, amelyek a keresztyén hit és világkép ideológiai és politikai instrumentalizálását készítik elő. A populizmus, a politikai radikalizmus, szélsőséges nézetek propagálása, moralizálás és a közhangulat emocionalizálása olyan helyzetet teremthetnek, amelyek az egyházak előbb említett affinitásaiból (is) táplálkoznak. Társadalmi tapasztalatok, valamint társadalom-, illetve politikatudományi elemzések eredményei is azt mutatják, hogy az olyan jelenségek, mint a populizmus, a demokrácia gyengeségeiből táplálkoznak, és hogy a populizmus egyszerre oka és tükröződése a demokratikus instabilitásnak. A reformatori teológiának viszont más hagyományai vannak: például a személyes szabadság igénye, az egyéni és kollektív felelősség értéke, a vezetői tisztségek együttműködésének komplementaritása, a testületi döntések szerepe, a jog pozitív jellege és a döntésekről való számadás, illetve a számonkérhetőség szükségessége. Kérdés, hogy ha torzul a politikai kultúra, és a közéletben eluralkodik a vélt vagy valós ellenfelek dehumanizálása, ha a közélet felelős vezetői sajátosan (egyéni érdekek alapján) kezdik el értelmezni saját tisztségüket, ezáltal tekintélyük erodálódni kezd, miért kellene az egyház belső köreiben és kommunikációjában is hasonló stílust követni? Történelmileg nézve az egyház(ak) minden időben leköverték (sajnos) a politikai kultúra sajátosságait, adaptálták a közigazgatási modelleket – de miért kellene, főleg a reformatori egyházaknak, mindig reaktívnak lenni? Miért nem proaktív az egyház, és miért nem törekszik pozitív impulzusokat adni a civil társadalom működésére és a „közösség vezetésének művészetére”, azaz a „minőségi politikára”²⁶ nézve? A reformatori egyházak rendelkeznek kellő teológiai potenciállal, a közösségi élet koordinálásának érzékével és kellő történelmi tapasztalattal annak érdekében, hogy korrektív módon legyenek képesek szembesülni a tekintélyek, tisztségek torzulásának folyamatával, valamint keressék egy igazságosabb közösségi élet feltételeit adott egyházi és társadalmi-politikai keretek között.

5. Összegzés, kitekintés

Ha Kálvinnal kezdtém, Lutherrel és Barthtal kívánom befejezni. Luther arról értekezik 1523-ban, hogy a keresztyén közösségnek – pontosabban a megkeresztelt és igazán hívők közösségének – „joga és hatalma van” arra, hogy tanítóit elhívja, tanításukat megítélje,²⁷ és szolgálatba állításukról intézkedjen. Igen, de ki a megmondhatója

26 Vö. ALTHUSIUS, Johannes: *Politica methodice digesta atque exemplis sacris et profanis illustrata* (Herborn 1603, 1614²), Faksimile-Reprint, fordítva: Aalen, Scientia-Verlag, 1981.; HUEGLIN, O. Thomas: *Early Modern Concepts for a Late Modern World: Althusius on Community and Federalism*, Waterloo, Wilfrid Laurier University Press, 1999, 86–87.

27 „... daß eine christliche Versammlung oder Gemeinde Recht und Macht habe, alle Lehre zu urteilen und Lehrer zu berufen, ein- und abzusetzen: Grund und Ursache aus der Schrift.” LUTHER, Martin: *Ordnung eines gemeinen Kasten* (1523), in *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, Band 12, *Schriften 1523*, Weimar, Hermann Böhlau Nachfolger, 1891, 1–31, 5.; Vö.

annak – kérdezhetnénk –, hogy ki az igazán hívő és ki nem? Nos, ne értékeljük le gyülekezeteink hitéletét és lelki életét. Igaz, nem mondható el általánosan egy közösségről teljesen megbízható módon, hogy az apostoli tudomány folyamatában és szellemében, kollektíven és minden szükséges hitismeret birtokában képes megítélni tanítóinak és tisztviselőinek hitét, erkölcsiségét, tudományát, alkalmasságát. De ne vegyük el ezt a kiváltságot a megkeresztelt hívők közösségétől, és ne is szánjunk nekik csak formális szerepet ebben. Nem vagyunk ugyan *societas perfecta* – de a reformátorok által jelzett irány és igény nem adható fel. Karl Barth felismerése itt megfontolandó, amikor azt írja: a „keresztyén ember mint tanú” képviselheti (reprezentálhatja) az egyházat – igen, a hit kérdésében joggal várhatjuk le tőle, hogy az egyházat reprezentálja, és hogy az embereket Isten uralmára, kegyelmére és ítéletére emlékeztesse.²⁸ De ez csak úgy lehetséges, ha élete nem csupán a születés és a halál, a bölcső és koporsó között, hanem „a keresztség és az úrvacsora között játszódik le”²⁹ – *előbb megismeri Isten saját tanúságtételét saját életére nézve, és ezt az isteni bizonyoságételt hálával, hódolattal és reménységgel szolgálja.*³⁰ Nagy feladvány ez valamennyiünk számára: olyan helyzetbe kell hozni magunkat, gyülekezeteinket, egyházunk népét, hogy az ige és Krisztus tekintélye alatt, és *ne az egyház természetétől idegen szempontok szerint* keressük a megújulás útját (bármit is jelentsenek ezek az idegen szempontok: vallásos-keresztyénnek tűnő vagy ilyen-olyan hagyományok által megszentelt vagy a közhangulattal konformista érdekeket). De szolgálatunknak és e szolgálat tekintélyének lehet és kell is legyen pozitív megbecsültsége az egyházban és a világban is – nem mellékes ez, mert e szolgálat tekintélye, tisztelete és jó híre az Ige iránytűje marad embertársaink számára, s végső soron Isten nagyobb dicsőségét szolgálja.

ABSZTRAKT

A tekintély és a reprezentáció válsága – Ki kit képvisel és milyen hatalommal az egyházban?

A tanulmány célja két fogalom, a tekintély (*auctoritas*) és a képviselet (*representatio*) teológiai összefüggésének feltárása. Mindkét fogalom egyszerre utal az egyház életének és kormányzásának jó rendjére, valamint annak válságára. A kérdés az, hogy milyen teológiai, spirituális, jogi, egyházjogi, személyi és társadalmi feltételeknek kell teljesülniük ahhoz, hogy az egyház szolgálatának különböző szintjein annak képviselete helyesen értelmezett tekintéllyel valósuljon meg. Az elemzés először a tekintély társadalomtudományi értelmezését és politikai filozófiában betöltött szerepét mutatja be, majd annak sajátosan teológiai értelmezésére tér át. Arra a következtetésre jut, hogy bár az egyházban minden tekintély Krisztustól, a Szentírásból és az apostoli hagyományból ered, a

MÜLLER, Hans Martin: Kirche in der Demokratie – Demokratie in der Kirche?, *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht*, 44. évfolyam, 1999/3, 324–339, 326.

28 BARTH, Karl: *Der Christ als Zeuge*, München, Chr. Kaiser, TEH 2, 1934, 13.

29 Uo., 14.

30 Uo., 9–14.

történelem során ennek helyébe egyre inkább az egyháznak mint vallási szervezetnek a tekintélye lépett. Ez további válságokat idézett elő, és hozzájárult a tisztség, illetve az egyházi vezetés jelentésének félreértelmezéséhez, valamint olyan hatalmi struktúrák kialakulásához, amelyeket még a reformáció egyházai sem tudtak teljes mértékben korrigálni. Mindez a képviselő válságára is hatással van. Az előadás ezért felhívja a figyelmet a válság lehetséges okaira, keresi a teológiai korrekció lehetőségeit, valamint a képviselő és a tekintély helyes református értelmezését, továbbá ennek gyakorlati következményeit az egyház és a civil társadalom életére nézve.

Kulcsszavak: *tekintély, képviselő, az egyházi vezetés értelmezése a református teológia szerint, az egyház és társadalom viszonya*

ABSTRACT

The Crisis of Authority and Representation – Who Represents Whom and with What Power in the Church?

The study aims to explore the theological relationship between two concepts: authority (*auctoritas*) and representation (*representatio*). Both concepts indicate the good order of the Church's life and governance, but also its crisis. The question is what theological, spiritual, juridical, ecclesiastical, personal, and social conditions must be met in order for the Church to be represented with correctly understood authority at the various levels of its ministry. The analysis first presents the social scientific interpretation of authority and its role in political philosophy, followed by a specific theological interpretation. The conclusion is that although all authority in the Church is derived from Christ, the Holy Scriptures, and the apostolic tradition, the authority of the Church as a religious organization has replaced this throughout history. This has generated further crises and contributed to a misinterpretation of the meaning of office and church leadership, as well as to the formation of power structures, which even the churches of the Reformation were unable to correct completely. This also has an impact on the crisis of representation. Thus, the lecture draws attention to the possible causes of the crisis, seeks possibilities for theological correction, a proper Reformed interpretation of representation and authority, and the practical consequences of this interpretation for the life of the church and civil society.

Keywords: *authority, representation, interpretation of office according to Reformed theology, relationship between church and society*